

באספקלריה זעירה

תשקיף הספרות העתית במדינת ישראל

החלטת משרד החינוך על לימוד התודעה היהודית בבתי הספר עוררה ויכוח ער בעתונותנו. אלה אומרים: החלטה שהשעה מתויבתה; ואלה רוגזים: יש כאן נסיון לכפיה דתית. טוען פרופ' יעשיה ת ש ב י („העובד הציוני“, חוב' טבת): „אם מדובר על כפיה, הרי גם בשיטה הקיימת יש כפיה, ואפילו כפיה חמורה. כאשר מלמדים את יצירות היהדות בנטילת היסוד הדתי מהן — כופים השקפת עולם לאידתית על משה רבנו, על הנביאים והחכמים, שהדת היתה להם עיקר העיקר. רים. כפיה זו היא הטא חמור: הוראה של שקר וחינוך של שקר.“

*

לא כן דעתו של ד"ר רפאל מאהלר. בהייבו את העמקת התודעה היהודית הוא שולל את התכנים לביצועה. „השרשת הנוער בעברה של האומה ובמורשתה התרבותית צריכה ממילא שתועשה לא מתוך היסטוריוציזם שמרנו אלא להיפך: ידיעת העבר וקניית הערכים של קידמה בתרבות העבר צריכה לשמש מנוף אדיר להגברת המרץ וההתלהבות של הנוער בבנין העתיד“. בתכנית המועצת הוא רואה נסיגה מדעותיהם של חוגי הציונות: „החידוש של אחד העם, דובנובי, שלמה שולר וכל בני האסכולה הלאומית הראשונה היתה ריאניטרפרטציה של היסטוריה והמורשת התרבותית שלנו,

מרדכי שטריוגר יושב בניו-יורק, אבל מצודתו פרושה גם במדינת ישראל. הוא עוקב בהתמדה אחרי המתרחש בה, אחרי עתונותה וספרותה, ומחווה את דעתו והיא נבונה ושקולה, כאילו שנים הוא תושב בקרבנו. במאמרו „בין מדינת ישראל לסופריה“ („מאזנים“, חוב' טבת) הוא מעלה את המענה הרווחת: „למה יוגרע חלקו של הסופר העברי בהגת המדינה? ומסביר את גורמי התמורה בהבדלים שבין „מדינה בדרך“ למדינה ממש מניתוחו המעניין אביא להלן רק קטע אחד קטן:

„ככות הספר בלבד אי־אפשר לנהל קרבות, אי־אפשר לבסס כלכלה ואי־אפשר לפתור בעיות מדיניות, ולו גם בעזרת ציטאטות נפלאות מאדי. ענינים אחרים התחילו מנסרים בחלל. הסופר העברי נאלץ איפוא לוותר על חלק ניכר מפירסומו לטובת שורה שלימה של גיבורים אחרים, שקודם לכן לא ניתנה להם כל הזדמנות לגלות כוחותיהם ברבים. — הסופר נדחה לפעמים בהמולת המאורעות ההיסטוריים לקרן זווית. יתכן וספריו נקראים יותר מקודם, אבל לדרגת „אוריהם ותומיהם“ של החיים לא הגיעו. לעתים נדירות מאד פונה מישהו אל יצירה ספרותית כדי ללמוד ממנה כיצד יש לנהוג או לחיות מחר. וכך התחיל מילמול של רימון, שאיש מן הסופרים אינו רוצה לפרשו בפה מלא“

*

„לפנים הללו, העיוניים, באלה היה הד' 'מישהו' המיוחד שבתמונה מרשימה זו. — הבעת הצער הכנת של יהודים, 'שלווים', לכאורה, שאינם אחים-לצרה ליהודי רוסיה הסובייטית במצוקתם, יש לה משמעות עמוקה לגבי האחריות וההדירות הכלל-ישראלית — אם צער כזה של „פנים יהודיות" לנו, אם מכים יהודים ברוסיה הסובייטית צועקים יהודים בניו-יורק וקוראים על כך בכאב יהודים בירושלים ותל-אביב — סימן שהגוף הזה אחד הוא."*

יצחק ט ב נ ק י ן , מראשי הקיבוץ המאוחד ומפלגת „לאחדות העבודה", הוא מן המתנגדים הקיצוניים להתקשרותנו עם גרמניה, אשר „לא קמה בתוכה תנועת-עם לבחינת דרכה ועברה". במועצת הקיבוץ המאוחד בשפיים אמר בין השאר („למרחב" ו' שבט):

„יש לפעמים והוויכוח המתנהל גם בתוכנו על גרמניה נשמע לו כחלק מהדור-שיח בין אברהם ואלקים על סדום ועל לוט שבתורה, ואם יהיו עשירים צדיקים בסדום? ואם יהיו חמישה צדיקים בסדום? לא. את סדום צריך להפוך ואת לוט צריך להוציא משם. בסדום המודרנית הזאת צריכה להתחולל מהפכה, והיא בוא תבוא. עד אז אין לקוות ממנה כי היא תהיה משען לקיומנו ומבטח לגבולותינו."*

ב„דבר הפועלת" (חוב' שבט) מייחדת יהודית ש מ ה ו נ י ת את דיבורת על יהדות ארצות הברית, המצטיינת בלא-מיותה הפשוטה, העממית ובזיקתה העמוקה למדינת ישראל. לדעתה יש לבקש „דרכי פעולה אשר יבטיחו את שיתופה בבנין המדינה ואת מיצוי כל יכלתה הגנוזה". את נקודת הכובד היא רואה „ביצירתם של ערכים תיוביים המלכדים את העם בהגברת ערך השותפות הלאומית ובפעולה חינוכית מעמוקה. לסמלי האומה, קדשיה, מסורתה, לשונה ההיסטורית ומורשתה

לפי ההוכחה, שהדת בתקופת הגולה הארוכה לא שימשה אלא צורה לתוכן תרבות לאומית ולשאיפות האומה; לעומת זה בא משרד התינוך בתקופת ראשית ההגשמה של התזון הלאומי, בעשור לעצמו אותנו המדינית, להשריש את הנוער ב-מורשתו ההיסטורית דווקא על-ידי טיפוח אותו ההווה, שהאומה המתחדשת והנבנית בארצה פושטת והולכת אותו כצורה שאבד עליה כלח" (בשער) — ירהונה החדש של מפלגת הפועלים המאוחדת, חוב' ינואר).

א. ש מ י ו נ מ ן , מסופרי האשכולות המעטים בדורנו, זכה בפרס רופין-בהודמנות זו אומר מקצת שבתו יהודה ב ו ר ל א (דבר, ג' שבט):

„וזה כמה שנים עוברת מנחתו לפנינו בעמודי העתון מדי שבת בשבתו. ואמריו, הערותיו ותוכחותיו נוגעים שבוע שבוע בעניינינו הציבוריים, התרבותיים, המדוי-ניים והכלליים וכל פרק ופרק ממאמריו מעופר ומשובץ בהברקות-מחשבה, בצי-רופי-לשון נהמדים ובחריפות ביטוי למכביר. דומה הוא בלחטו לשונו ובפל-פולו מחשבתו לכורה במכרה עמוק שהולך וגורף בחפניו גרגירי זהב ומפזרם בנדבה לפני קוראיו. ואם לשעבר היו אומרים במליצה על רבן גדול בתורה, שהוא „סיני ועוקר הרים" בלימודיו, על א. שטיינמן אפשר לומר שהוא סיני ועוקר הרים במאמריו. ואם יקום שקדן בעל שיעור קומה, שיאסוף הברקותיו בלשון, ברעיון ובסגנון ודאי יזכנו בספר שלם וחשוב למדו."*

ב„עין בעין" (ו' שבט) מתפרסמת כתבה המתארת במפורט את אסיפת המחאה בניו-יורק על עקירת התרבות היהודית בברית"מ. בשולי הכתבה—שני תצלומים: של הנואמים והקהל. למראה האחרון כותב פינחס פ ל א י באותו גליון:

מדוע נמצא המחזה העברי בשפל הרדרגה? האם משום שנתברכנו בכשרונות ליריים ואפיים ולא בכשרונות דראמאטיים? עד "ל תולה את הקולר בתיאטר רונים שלנו, הרודפים אחרי מחזית לועזיים קלוקלים ואינם מעודדים את המחזה המקורי ("על המשמר", י"ז שבט):

"לא שמענו עדיין כי תיאטרון עברי יסתכן בהצגת מחזה פיוטי מקורי, או מחזה אידיאי עברי; לא שמענו כי ועדת רפרטואר של תיאטרון תחפש דווקא אחרי מחזה בלתי-שיגרותי, בלתי-רגיל. — אותם תיאטרונים, "נועזים" המציגים את ארשר מילר ואת לורקה, עוברים כסומים ליד מדף הספרים העברי ואינם מעלים אפילו על דעתם כי אם יטלו בידם ספר זה או אחר אפשר שוגלו אוצר בלום של שירה דראמאטית. — רק סופרים ומשוררים במאים שיהיו מוכנים להסתכן, לסטות מן החרכים המקובלות — רק אלה יוספו נדבכים לבנין הרפרטואר של התיאטרון שלנו".

אנו חייבים לשמור על צביונו המקורי, שלפניו יוכר כל עם. אפילו חידושים שנתדש מן ההכרח שיהיו נובעים ממקוריו-תנו ומתמזגים עמה. ש. ז. יעבין בוחן בעיה זו מכל צדדיה ומסכם ("הצופה", י"ז שבט):

"גדול כוחה של שמירת המקורות מדעת וכן המקוריות הספוגה בלבו וב-מוחו של היתיד, הנשמרת מתוך תודעה — התודעה המבוססת על יסודות הקנינים הדתיים והלאומיים, על ידיעת תורתה ומסורתה של האומה וקיום מצוותיהן בפועל ובמעשה — לא וזיוה כל הרחוקות שבעולם. כל יהוד בעל תודעת המקורות וערכה הריהו בבחינת גיבור, שאין להוציא מידו והוא שמבטיח את עתידה של ה-אומה".

במאמרו "הגולה - מרצון וגילגולי תור-יתה" מנתח אליעזר ליבנה מהותה

המוסטריה מקום נכבד לעת כזאת, כאשר הרגשת השותפות צריכה לגבור על תלי תלים של שוני ומחיצות, פרי תולדותינו".

*

"אחרי רבים להטות" — כלל גדול זה, שקבע אותו המחוקק בראשית התהוותה של האומה, תקפו חוזר ומתאשר גם בימינו. אולם כלל דימוקראטי זה אינו יפה לספרות. קובל מאיר מוהר ("ה-פועל הצעיר", י"ד שבט):

"העם ניגש כיום להכתיב לסופר, מה לכתוב ואיך לכתוב, בעוד שהסופר בא לעולם כדי להכתיב לעם, מה לעשות ואיך לחיות. תעודתו של איש-הרוח הוא, ללמד את העם פרק בהליכות החיים. את העתונאי כבש העם זה כבר, ועתה הוא כובש לאט-לאט גם את הסופר, שבמקום להיות משפיע הוא נעשה מושפעי, ובלוי מושום, ככיעט בלא יודעים, הוא מכוון כתיבתו לרוח היום ומתאים מעמו למעם המון הגור-מים" (הקוראים? — המעתיק).

*

פולמוס התודעה היהודית מוסיף להכות גלים בכתבי העת שלנו. יש מחייבים ויש שוללים. אולם גם האחרונים לא למטרה הם מתנגדים אלא לאמצעים שצוינו לה-השגתה. בהוברת האחרונה של "מבפנים" נאמר במאמר הראשי, בהתייחס א. ד.:

"המטרה ודאי שרצויה היא והשגתה היא צורך חיוני לקיומנו. אך ודאי הוא גם שלא בכלים המוצעים תושג. השתעבדות למסורת שנבלה ועשוית שקר בנפש ה-מתחכים והתחניכים, לא יעודדו את רוחו של הנוער במולדת, לא יתזקו בו את תחושת השותפות עם דורות רחוקים-בזמן ותפוצות מרוחקות-בשטח, וודאי שלא יכשירו אותו למשימות הגדולות של תקופת קיבוץ הגלויות. נהפוך הוא, כפיית תודעה דתית עשוית לסיוע להתמרדות נגד כל תודעה לאומית ולפריקת עול של תרבות וערכים, שמשרד החינוך מבקש להשרישם".

*

חנוך ברטוב מתוכח עם אלה
הרואים את האמנות כמדה ומשתדלים —
אמנם ללא הצלחה — למווד אותה בקנה-
מידה „מדעי“. לדעתו, לא זה הדרך
„משא“, י"ז שבט):

„האמנות — אינה מדע, וקליטת אמנות,
לכל סוגיה, אינה יכולה, מעיקרא, להתייחד
כ'מדע'. ואשר ל'יצר הדעת' — אינו
יודע אם באמת יצר זה הוא עיקר; אך
אולי גדול ממנו — לפחות בשעה שאנו
עוסקים במעשה-אמנות — הוא התענוג
הגדול שאנו מתענגים בשעה שאנו
משחררים עצמנו מן הפחד מפני עצמנו
ומפני העולם; בשעה שאנו כובשים את
העולם מהדש בין על-ידי יצירת מעשה-
אמנות ובין על-ידי ספיגתה לתוכנו,
כמות שהיא“.

ב. י. מ—י

של גולה זו ומניעיה. הוא מחמיר ב-
ניתוחו ואיזמלו חותך בבשר החי
„הארץ“, י"ז שבט):

„כגולה היה טעם — טעם קיבוצי וטעם
לפרט כל זמן שהיא היתה בגדר אונס
ועונש: אונס מידי הגויים ועונש מהקב"ה,
כיוון שלא הוכשר דרא. משעה שהגולה
הופכת גולה-מרצון היא מאבדת את טעמה
היהודי והאנושי. גולה-מרצון, גולה מתוך
בחירה קיבוצית, זו סתירה מהותית.
כבודו הפנימי של היהודי הגלותי ואיזונו
הנפשי היו בכך שאינו יכול
לעלות. ברם, עתה אם יכול ואיננו עולה,
עולה אלא רווי רגש של נחיתות ללא
מיפלט (כאן הוחסר, כנראה, משהו בדפוס
— המעתיק). כל עוד התקיים גולה היא
תפתל עתה ברגשי נחיתות, בהכרה או
מתחת לפני ההכרה“.

*

